

Грицик В.В., ад'юнкт кафедри
конституційного та міжнародного права
Національної академії внутрішніх справ

**ПРАВОВІ ОСНОВИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА
ОСОБИ НЕ ДАВАТИ ПОКАЗАННЯ АБО ПОЯСНЕННЯ
ЩОДО СЕБЕ, ЧЛЕНІВ СІМ'Ї ЧИ БЛИЗЬКИХ РОДИЧІВ**

Право особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів це одне з ключових прав людини і громадянина, що уособлює в собі можливість особи

захищати себе в процесі кримінального переслідування. Зв'язок свободи від самовикриття і таких фундаментальних принципів правосуддя як презумпція невинуватості та повнота встановлення істини визначають необхідність захисту всіх учасників кримінального процесу. З огляду на це, виникає логічна потреба нормативно-правового закріплення цього права та його гарантування державою в найбільш ефективний спосіб.

В Україні первинним джерелом аналізованого нами комплексу прав особи є безумовно Конституція України, в ст. 63 якої закріплюється, що особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом [1]. При цьому в цій же статті зазначається, що підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист. Тобто можна зробити висновок, що свобода від самовикриття є складовим елементом права особи на захист в процесі кримінального переслідування.

Вказана норма, як і взагалі сам інститут імунітету особи від самовикриття була імплементована у вітчизняне законодавство із міжнародно-правових актів у сфері прав людини, зокрема Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, прийнятого 1966 році. Так, п. 3 ст. 14 цього пакту закріплює, що кожен має право при розгляді будь-якого пред'явленого йому кримінального обвинувачення як мінімум на такі гарантії на основі цілковитої рівності, серед яких і гарантія не бути приневоленим до давання свідчень проти самого себе чи до визнання себе винним [2]. Крім того, слід зазначити, що хоча прямо право особи не давати свідчення проти себе не декларується у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод прийнятій Радою Європи 04.11.1950 року, але воно витікає зі змісту ст. 6, яка визначає сутність права особи на справедливий суд [3].

В Україні первинним джерелом аналізованого нами комплексу прав особи є безумовно Конституція України, в ст. 63 якої закріплюється, що особа не несе відповідальності за

відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом.

Справедливість судового розгляду поширюється і на достатність доказів вини особи навіть за умови її відмови або відмови її родичів давати показання проти неї. З метою всебічної реалізації даного права, виникає потреба детальної детермінації права особи не давати показання проти себе або своїх родичів в кримінально-процесуальному законодавстві.

Так, у ст. 18 Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК України), свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї розкривається у декількох аспектах [4]:

- жодна особа не може бути примушена визнати свою винуватість у вчиненні кримінального правопорушення або примушена давати пояснення, показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею кримінального правопорушення;

- кожна особа має право не говорити нічого з приводу підозри чи обвинувачення проти неї;

- кожна особа має право у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання (при цьому слід розуміти, що це право не поширюється на можливість особи змінювати свої свідчення або відмовитися від тих пояснень, що вже були надані, оскільки така поведінка може мати ознаки іншого правопорушення - перешкоджання слідству);

- жодна особа не може бути примушена давати пояснення, показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні її близькими родичами чи членами її сім'ї кримінального правопорушення;

- кожна особа має право бути негайно повідомленою про право не свідчити проти себе, близьких родичів та членів сім'ї.

Саме останній аспект є найважливішим, оскільки будь-які кримінально-процесуальні відносини передбачають як права так і обов'язки сторін, а тому обов'язок повідомити особу про її права має бути першочерговим при проведенні будь-яких

слідчих чи оперативно-розшукових дій.

Окрім статті 18 КПК України свобода особи від самовикриття або викриття членів своєї сім'ї розкривається і через правовий статус окремих сторін кримінального процесу: підозрюваного, обвинуваченого та свідка.

Так, відповідно до п. 4 ч. 3 ст. 42 КПК України підозрюваний, обвинувачений має право не говорити нічого з приводу підозри проти нього, обвинувачення або у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання. Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 66 свідок має право відмовитися давати показання щодо себе, близьких родичів та членів своєї сім'ї, що можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні ним, близькими родичами чи членами його сім'ї кримінального правопорушення.

Окремо слід згадати і ст. 87 КПК України, в якій визначаються гарантії щодо недопустимості доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, в тому числі і права особи не давати показання проти себе чи своїх близьких [4].

Підсумовуючи викладене вище приходимо до наступних висновків. По-перше, свобода особи від самовикриття або викриття членів своїх близьких є невід'ємною складовою її громадянських прав, що закріплюється на найвищому міжнародному рівні. По-друге, вітчизняне законодавство, і перш за все Конституція України, гарантує особі право не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, а детермінація цього права відбувається через норми кримінально-процесуального законодавства і є важливим елементом правового статусу підозрюваного, обвинуваченого та свідка.

Список використаних джерел

1. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141)
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права:

Пакт ООН від 16.12.1966 [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/paran498#n498>